

Äldreinstitutet

Kvaliteten i åldringsvården Äldre personers självbestämmanderätt

Päivi Topo, direktör

Äldreinstitutet

paivi.topo@ikainstituutti.fi

www.ikainstituutti.fi

Självbestämmandets dimensioner

- ✓ Rätt att bli informerad om frågor som berör en själv
- ✓ Rätt att delta i beslut som berör en själv
- ✓ Rätt att verkställa beslut eller att se, att besluten verkställs
- ✓ Rätt att använda sin förmåga
- ✓ Rätt till personlig integritet och samvaro

Ett genuint självbestämmande och en svag paternalism

- ✓ Med ett äkta självbestämmande hänvisar man till situationer som är av särskild betydelse för människors liv.
- ✓ Å andra sidan tycks det vara så att ju lägre förmågan till självbestämmande är dess viktigare för välbefinnandet är det, att man får uttrycka sitt självbestämmande i det vardagliga livet.
- ✓ Med paternalism avses förmyndarfasoner.
- ✓ Med en svag paternalism avses, att man enbart åtgärdar för personen skadlig verksamhet. På detta sätt kan man garantera att även självbestämmandet förverkligas.

Självbestämmande är en av de etiska principerna

1. Att göra det goda, trygghet
2. Undvika olyckor
3. Rättvisa och hygglighet
4. Effektivt utnyttjande av de gemensamma resursserna

I praktiken genomför man detta genom att förena resurserna på olika sätt

Rätt till information om de frågor som berör en själv

Lagen om patientens rättigheter och lagen om klientens rättigheter i socialvården

- i båda betonar man arbetstagarens skyldighet att informera klienten eller patienten i en sådan form att hon/han kan förstå informationen och att den ges i rätt tid
- i en situation, var personen inte själv kan fatta beslut om de egna tjänsterna eller den egna vården förutsätter man i dessa lagar, att man informerar de anhöriga
- trots detta, finns det ännu många brister i informationen både när det gäller förmåner och tjänster

Det är orsak att särskilt nämna behovet att få information om främjandet av hälsa och välfärd

- detta fäste man uppmärksamhet på i lagen om stödjande av den äldre befolkningens funktionsförmåga och om social- och hälsovårdstjänster för äldre som togs 2013.
- I lagen förutsätter man att kommunerna ordnar rådgivnings- och handledningstjänster som främjar välbefinnande, hälsa, funktionsförmåga samt förmåga att klara sig på egen hand. I dessa tjänster ingår handledning i frågor som berör socialvården och olika förmåner. I lagen betonar man även utreder behovet av service i samarbete med den äldre och vid behov med hans eller hennes anhöriga.

Rätt att fatta beslut

- I social- och hälsovårdslagstiftningen finns det flere punkter som förutsätter, att den äldre skall ha rätt att delta i de beslut som berör henne. Rehabiliterings- och serviceplanerna skall enligt lagen utarbetas i samarbete med den äldre och vid behov med hans eller hennes närstående eller intressebevakare. Andan i lagstiftningen betonar betydelsen av samförståndet. På samma sätt betonar man, att man bör presentera de till buds stående alternativen.
- Den nationella databasen (www.thl.fi/palveluvaaka) hjälper att jämföra tjänsterna och göra val.

Att förbereda sig för en försvagad beslutsfattningsförmåga

- En intressebevakningsfullmakt som ges i förväg förebådar kommande situationer då den egna beslutsfattningsförmågan är försvagats. När detta är verklighet kan man på basis av ett läkarintyg söka lagakraft för intressebevakningen av magistraten. Intressebevakningen kan till sitt omfång variera från rent ekonomiska frågor till frågor som berör tjänsterna och vara ännu mer omfattande. En viljeyttring är ett annat sätt att föregripa det, att den egna beslutsfattningsförmågan försvagas. Yttringen kan ges skriftligt eller muntligt. Men dess ställning är otydlig och därför är det inte självklart hur en viljeyttring bör användas.

- ✓ Hälso- och socialvårdens professionella kan möta etiskt motsättningsfulla situationer ifall viljeyttringen är formulerad så att den försvårar eller förhindrar en botande vård.
- ✓ För gripande åtgärder berörs alltid av den etiskt svåra frågan om en människas åsikt kan förändras och hur denna förändring skall beaktas.
- ✓ I situationer var i sista instans de anhöriga, men inte personen själv, deltar i besluten växer risken för att man agerar utgående från någon annans än den äldres vilja.

Verkställandet av beslut

- ✓ Målet är, att att man verkställer besluten utan dröjsmål. I praktiken har man långa köer i servicen och att de maximala väntetiderna inte håller.
- ✓ Patient- och kundombudsmannen tar emot klagomål.
- ✓ För vissa av tjänsterna kan man döma kommunerna att betala bot och på så sätt försöka för snabba möjligheten att få den rätta vården eller förmånen.
- ✓ Kommunerna är även skyldiga att publicera uppgifter om väntetiderna.

Rätt till privatliv

- ✓ Det finns få bestämmelser som skyddar privatlivet. I de nationella rekommendationerna betonar man enkelrum i långvården. Principen fungerar enbart delvis.
- ✓ I och med de sociala medierna har det blivit allt viktigare, att för social- och hälsovårdsbranschens arbetstagare betonar betydelsen av att sekretess gäller för alla patient- och kunduppgifter.
- ✓ Det är allt vanligare, att man använder uppföljningsteknologi samtidigt som bestämmelserna är bristfälliga. För självbestämmanderätten är det viktigt, att man alltid när man följer personen och kroppens funktion ser som det främsta målet, att stöda personen att klara sig självständigt samtidigt som man försäkras sig om att hjälp kan fås i rätt tid.

Rätt att använda sin förmåga

Lag om stödjande av den äldre befolkningens funktionsförmåga och om social- och hälsovårdstjänster för äldre betonar stödet till funktionsförmågan i alla tjänster samt rätt till en vårdomgivning som gör det möjligt att använda sin personliga förmåga och att trivas.

I praktiken genomförs detta inte nära heller alltid p.g.a. brist på tjänster (i t.ex. hemvården är besökstiderna ofta väldigt korta).

På samma sätt kan gamla arbetssätt eller en olämplig fysisk omgivning förhindra ett målinriktat stöd av funktionsförmågan

Personer som är över 65-år har svårt att få rehabilitering. Krigsveteranerna är ett undantag.

Begränsandet av självbestämmanderätten kan ta många former

- I mentalvårdslagen ingår detaljerade bestämmelser om t.ex. tvångsvård.
- Dessa bestämmelser har inte gällt för de äldre personer som kognitivt är i dåligt skick eller personer med utvecklingsstörningar har. Nu bereder man en lag som skall lämnas till riksdagen 2014.
- I den nya lagen reglerar man bl.a. överföring till dygnet runt vård mot sin vilja.

I praktiken är detta rätt så ovanligt, men man löser det genom att övertala eller genom att på något annat sätt locka personen med på detta. I Finland växer särskilt gruppen människor i de högsta åldersgrupperna liksom även antalet ensamboende bland de äldre. Därför är det troligt, att man allt oftare möter ovan nämnda situationer.

- Lagen om service för de äldre kräver, att arbetstagarna inom social- och hälsovården, polisen eller räddningstjänsten anmäler till den ansvariga socialvården om de observerar en äldre person som är oförmögen att sköta sig själv.
- Självbestämmanderättslagen kommer att beröra begränsande när personen är i akutvård eller långvarig dygnet-runt institutionsvård

- Bestämmelserna om genomförande av för hälsan nödvändig hygien eller vård samt om begränsning av rörlighet
- Problemet är, att utvecklingsstörda och äldre minnessjuka människors situation kan fysiskt vara mycket olika och att deras behov kan variera väldigt mycket.
- Begränsandet är enligt finländska och internationella undersökningar mycket allmänt och uttryckligen i samband med så kallade beteendestörningar, såsom t.ex. aggressivitet och orolighet.

- På basis av forskning och praktisk erfarenhet har man beräknat att cirka 70 % av beteendestörningarna beror på problem i den fysiska och psykofysiska omgivningen. Det betyder, att man lätt tar till begränsningar i stället för att sträva till att förstå vad som finns bakom symptomena och åtgärda dem.
- Begränsningsmetoder är till exempel binda till en stol eller säng, isolera från andra, omhänderta egendom, inlåsning i något utrymme samt använda begränsande klädsel. En form av begränsande är att binda med kemiska mediciner, något som den nuvarande lagstiftningen inte tar upp. Man skall även lagstifta om rätten till klagomål trots att det i praktiken är svårt att klaga eftersom personen inte själv kan ta del i det.

Förstärkande av självbestämmande

- I den lag man nu bereder ingår två planer för att stöda självbestämmandet i långvarig dygnet-runt vård.
- 1. en plan för hela vårdenheten t.ex. vad gäller utrymmena (t.ex. röra sig ut, stöd med olika lösningar för verksamhetsförmågan)
- 2. en plan för enskilda personer för att förebygga situationer som leder till bindande. Huvudvikten ligger på stöd och uppföljning av situationen.

Ett gott bemötande och en god behandling kan inte garanteras med en lag

- Man behöver kompetent ledande
- En uppmuntrande arbetskultur
- Äldre människor bör behandlas som medmänniskor med respekt

Tack!

